

КОНСТИТУЦИОННИЯТ СТАТУТ НА ПРЕЗИДЕНТА НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

Цвета Монова

*„Не питай, какво може родината ти да
направи за теб, а питай, какво можеш
да направиш ти за родината си.“ —
„... ask not what your country can do for you; ask what you can do for your country“*

Джон Кенеди

I. Увод

Президентът в качеството си на държавен глава стои извън системата на трите власти в нашата страна, в която формата на държавно управление е парламентарна република. Въпреки това, той осъществява правомощия, близки по характер с тези на висшите изпълнителни органи, макар и да не е орган на изпълнителната власт .

В най-общ аспект президентът олицетворява единството на нацията. И тук е мястото да се отбележи, че неговият първообраз може да се търси в монархическият институт, чийто статус е приведен в съответствие с републиканската форма на управление на държавата. Ето защо, той е призван да съумее да балансира взаимоотношенията между трите власти - законодателна, изпълнителна и съдебна .

По същество функциите на президента могат да се систематизират в три основни групи: представителна, с оглед на това, че той представлява Република България в международните отношения /произтичаща от разпоредбата на чл. 92, ал.1 от Конституцията на България/,като при това осъществява и политически арбитраж по отношение на държавните структури. Чрез своя авторитет на държавен глава президентът съдейства също и за създаване на условия за ефективно и гъвкаво функциониране на държавната власт. Третата функция е свързана с отбраната и сигурността на страната. По силата на основния закон /Конституцията/ Президентът е върховен главно командващ на въоръжените сили на Р.България, като в правомощията му влиза не само оглавяването на Консултативния съвет за национална сигурност, но и това да назначава висшия команден състав на Въоръжените сили /чл. 100/.

II. Исторически бележки и характеристика

Погледнато в исторически аспект, всяка форма на държавно управление се нуждае от институция, която да олицетворява не само единственото на народа, но и да го представлява в междудържавните отношения. Именно такава е президентската институция. Нейният първообраз реално се корени във фигурата на монарха, при монархическата форма на управление. Така например, след провъзгласяването на България за Република през 1946 г. в проекта за конституция, приет на първо четене във Великото народно събрание през 1947 г. се е предвиждало избирането на председател на републиката. При окончателното приемане на конституцията обаче, едноличният председател е бил заменен след оспорвани дискусии с Президиум на Народното събрание. С приемането на Конституцията от 1971г. се предвиждало създаването на Държавен съвет вместо съществуващия дотогава Президиум на Народното събрание. Очевидно е, че при този модел на държавно управление именно Държавния съвет и по-конкретно неговият председател е бил този, който е осъществявал някои от функциите на държавен глава със съответните представителни правомощия. По-късно, с промяната през 1990 година на Конституцията на Р.България окончателно се установява институцията на едноличния държавен глава „Президент на Републиката”. Именно той поема и част от функциите на разпуснатия преди това Държавен съвет. Така формирането на президентската институция в България става факт именно с приемането на новата Конституция на страната - на 12 юли 1991 година. Ето защо, установяването на република с парламентарно форма на управление е съответно съпроводено и с въвеждане на институцията Президент на Републиката като държавен глава.

III. Избор на президент

По правило изборът на президента на Република България се основава на общо, равно и пряко избирателно право, при тайно гласуване според чл.93, ал. 1 от Конституцията. При това прекият избор стабилизира и укрепва независимостта на президентската институция в системата на държавната организация. В България президентът получава своите властнически правомощия от народа именно чрез пряк избор. Следва да се подчертае, че този начин на избиране се предопределя от редица национални, исторически, политически и конюнктурни фактори. У нас решаваша се оказва конюнктурата и еуфорията от настъпилите демократични процеси. От друга страна поради липсата на национални традиции във формиране на президентската институция,

законодателят е решил проблема чрез демократичния пряк избор. Законодателно редът за избиране на президента е уреден както в основния закон /Конституцията/, така също и в Закона за избиране на президент и вицепрезидент на републиката. Кандидат президентът задължително се кандидатира в двойка с кандидат вицепрезидент. Изборът се провежда по мажоритарната система с абсолютно мнозинство. За избрана се счита тази кандидатска двойка, която е получила повече от половината от действителните гласове, ако в изборите са участвали повече от половината от всички избиратели в страната. Участие в избора вземат всички лица, които са вписани в избирателните списъци. Двете условия са задължителни. Ако едното от тях не е налице, изборът се счита за неуспешен. Ако никоя от кандидатските двойки не е получила необходимия брой действителни гласове или не са гласували повече от половината избиратели, се провежда второ гласуване в седемдневен срок. При второто гласуване се счита за избрана онази кандидатска двойка, която е получила най-много гласове. Характерна особеност при втория тур е, че на практика отпада условието да са гласували повече от половината от всички избиратели, за да бъде избран президентът.

Съгласно Конституцията и Закона за избиране на президент изборът на нов президент следва да се проведе в конкретно указан срок - не по рано от 3 месеца и не по късно от 2 месеца преди изтичане срока на пълномощията на действащия президент. Всички спорове относно законността на избора за президент се решават от Конституционния съд в едномесечен срок след изборите. Съгласно чл.76, ал.2 от Конституцията, Президентът е длъжен да положи клетва пред Народното събрание. Текстът е конкретно дефиниран и гласи: “Заклевам се в името на Народна Република България да спазвам Конституцията и законите на страната и във всичките си действия да се ръководя от интересите на народа. Заклех се” .

IV. Конституиране и мандат на президента

Основният закон на Република България въздига и общи предпоставки за заемане на поста държавен глава. Това са наличието на българско гражданство, определена възраст и дееспособност. Така например, за да бъде едно лице избрано за президент, то трябва да е български гражданин по рождение, към датата на кандидатиране за президент да е навършил 40-годишна възраст и през последните пет години да е живял на територията на Република България. Други предпоставки за кандидат президент са той да не е поставен под запрещение и да неизтърпява наказание за лишаване от свобода. Най-честата практика е кандидатите за президент да се номинират от политически партии и коалиции. Освен изброените политически формации право да номинират кандидати

имат и гражданите. Това се осъществява чрез сформирание на инициативен комитет, който да издигне кандидатура на кандидат президентска двойка .

Съгласно чл.93, ал.1 от Конституцията мандатът на Президента е ограничен с определен срок. При обсъжданията и дебатите народните избранници са приели, че най-удачен е петгодишен срок на управление, който не може да бъде удължаван при никакви обстоятелства. Съобразен със срока на мандата на депутатите в Народното събрание този срок е с една година по-продължителен. Установената разлика не е случайна. Именно тя осигурява възможността за приемственост в работата на висшите държавни органи, тъй като след като приключи нормалният четиригодишен мандат на парламента и след като Министерският съвет подаде оставка пред новоизбраното Народно събрание, съгласно чл.111, ал. 2 от Конституцията, президентът на РБ остава да управлява на своя пост. По този начин се цели той може да осигури непрекъсваемост в работата на висшите звена на държавния апарат и последователност в линията на управлението. Установена е и възможността Президентът в Република България да може да бъде преизбиран за още един мандат. Правото на трети мандат по силата на Конституцията е недопустимо.

V. Правомощия

Президентските правомощия са производни от функциите, които той осъществява и задачите, които решава. Несъмнено функциите и правомощията на президента са обусловени от мястото и ролята на тази институция в държавата. Правомощията основно са регламентирани в глава четвърта на Конституцията в чл. 98–чл.101 и в някои други конституционни текстове. Президентът участва в разделението на властите, но не е субект нито на една от трите власти - законодателна, изпълнителна и съдебна. Той има правомощия и в трите клона на държавната власт, като по този начин придава устойчивост и гъвкавост на политическия процес и парламентарната форма на управление, възприета у нас. В този смисъл държавният глава играе роля на политически арбитър между институциите, като в основата на упражняването на тази му функция стоят стратегическите интереси и цели на нацията, по които поначало има постигнат консенсус в гражданското общество.

Правното му положение, гарантирано от Конституцията, позволява на президента да бъде коректив на политически едностранчиви, прибързани и необосновани решения в сферата на законодателството и изпълнителната власт.

При формирането и провеждането на вътрешната и външната политика на страната, основният закон въвежда поделена компетентност между президента и правителството с цел приемане на балансиранни управленски решения, в които не само да се проектира

политическата програма на парламентарното мнозинство но и да се отчетат интересите на целия народ.

Президентът може да отправя обръщения към народа и към Народното събрание по различни поводи. Той многократно адресира свои обръщения до нацията. Също така отправя обръщения и до парламента за приемане на законодателни решения с цел укрепване на органите на обществения ред по повод нарастващата престъпност и други наболели проблеми в обществото. Обръщенията му по принцип не поражда правни последици, права и задължения или това са актове, които имат изцяло политически и призивен характер. Те са инструмент за политическо въздействие.

С посланията си президентът прави конкретни предложения или отправя искания към други държавни органи, които засягат техните правомощия и дейност. Така президентът може да се обърне към правителството или отделен министър с предложение изпълнителната власт да осъществи законодателна инициатива в определена обществена сфера или да предприеме конкретна външнополитическа инициатива. Посланието може също да бъде насочено към прекратяване на възникнало политическо или институционално противопоставяне както и към изглаждане на зародили се особено острите противоречия. Инициативите на президента в отделни кризисни ситуации легитимират позицията му на балансиращ фактор в политическия процес. Ефектът от президентските послания зависи във висока степен от личния авторитет на държавния глава, от политическата му умереност и конкретното съотношение на политическите сили в институциите.

Президентът има правото да информира Народното събрание по всички основни въпроси в кръга на своите правомощия. Това негово право трябва да се тълкува и като даващо възможност той да направи определени предложения, които попадат в компетентността на парламента. Президентът обаче не разполага със законодателна инициатива. Той има правото само да внесе предложения за промени в Конституцията на Република България.

Президентът участва в подготовката на изборите за народни представители. Съгласно Закона за избиране на народни представители той определя границите, наименованията и номерацията на избирателните райони, утвърждава изборните книжа и назначава Централната избирателна комисия. Едно от основание задължения на Президента е насрочването на изборите. В края на изборния процес президентът може да оспори законността на парламентарните избори пред конституционния съд /чл.66 от Конституцията/. Всеки път, когато изтече мандатът на Народното събрание или на местните органи на власт, както и при предсрочно прекратяване на мандата на парламента, президентът с указ насрочва нови избори. От друга страна той е лишен от

каквато и да било власт да прекратява предсрочно пълномощията на Народното събрание. Единствено може да отправи мотивирано искане до председателя на Народното събрание, с което да иска свикване на парламента на заседание. В този случай председателят е длъжен да насрочи заседание не по-късно от седем дни след постъпване на искането. Държавният глава може да присъства на заседанията на парламента. Но президентът не е отговорен за действията на правителството и поначало действа в качеството си на надпартийна фигура, гарантираща конституционно установения ред в държавата.

В моменти на остри политически кризи, като например при оставка на правителството или очертала се парламентарна нестабилност, държавният глава встъпва в качеството на висше длъжностно лице, чиито действия съхраняват приемствеността във властта, поддържат общественото спокойствие и съблюдаване на законността.

Президентът има властнически правомощия да насрочва и частични избори в случаите когато бъде предсрочно прекратен мандатът на орган на местната власт. Според чл .98, точка 1 от Конституцията президентът „определя датата за провеждане на национален референдум, когато Народното събрание вземе решение за това.

Президентът има посредническа роля. Той поставя началото на формирането на Министерски съвет. След консултации с парламентарните групи президентът възлага на най-голямата по численост да предложи кандидат за министър-председател.. Президентът с указ възлага проучвателен мандат за съставяне на правителство на посочения от най-голямата парламентарна група кандидат, ако той отговаря на изискванията за избираемост. Ако той успее да предложи структура на персоналия състав на Министерски съвет, президентът предлага на Народното събрание да избере кандидата за министър-председател. Ако първият проучвателен мандат не успее, президентът е конституционно задължен да възложи на втората по численост парламентарна група да предложи кандидат за министър-председател. В този случай той съдейства за създаването на Министерски съвет. След три неуспешни опита Конституцията възлага на президента да състави служебно правителство – изход от парламентарната криза. Едновременно с това президентът разпуска Народното събрание и насрочва парламентарни избори до 2 месеца.

Основна функция в правомощията на Президента е да представлява държавата и в международните отношения. Той има правото да подписва международни договори след съгласуване с Министерския съвет и без да е необходимо да бъде специално упълномощаван /чл.98, точка 3/.

Съгласно чл.98, точка 5 от Конституцията президентът има право да променя границите и центровете на административно-териториалните единици по предложение на Министерски съвет. Въпросът за границите и центровете на административно-

териториалните единици често предизвиква спорове сред местното население. Поради това той трябва да решава внимателно, като се вземат предвид историческите, географските, икономическите и други обстоятелства, които могат да повлияят при решаването му.

Президентът назначава и освобождава от длъжност българските посланици. Това е традиционно правомощие на държавния глава. Президентът взема решенията си по тези въпроси по предложение на Министерския съвет.

Като държавен глава, той приема и акредитивните и отзователните писма на чуждите дипломатически представители. Въпросът не се свежда само до церемонията по предаването на акредитивните или на отзователните писма /чл. 98, точка 6/ Много по-голямо значение има разговорът, който съпровожда тази церемония, тъй като това допринася за развитието на отношенията между Република България и съответната чужда страна.

Съгласно чл.98, точка 7 от Конституцията президентът има право назначава и освобождава от длъжност държавни служители не само в системата на президентството, но и някои висши държавни служители, определени със закон. Конституцията дава това право на президента да ги назначава поради ролята, която той играе в българското държавно устройство. Друга причина е осигуряването на известна независимост спрямо другите органи и власти, най-вече изпълнителната. Президентът на Републиката назначава четирима съдии от състава на Конституционния съд, двама членове на Управителния съвет на Агенцията за чуждестранна помощ, всички членове на Централната изборителна комисия за местни избори, началника на Генералния щаб на Българската армия, Главния секретар и директорите на националните служби на МВР, трима членове на Управителния съвет на БНБ, четирима членове на Съвета за електронни медии, един член на Комисията за регулиране на съобщенията, четирима членове на Комисията за защита от дискриминация.

Израз на положението на президента като обединител на нацията е правомощието му да награждава с ордени и медали съгласно чл.98, точка 8 от Конституцията. По този начин той изразява признанието на държавата към постиженията на изявени български граждани в различни области на науката и изкуството. Награждаването на чужденците се прави поради техния принос за България или за укрепването на нейните отношения с други държави. Награждаването става в съответствие със статута на съответните ордени и медали. Този статут се определя от органа, който ги е учредил.

Даване и възстановяване на българско гражданство и освобождаване и лишаване от него е сред основните правомощия на президента /чл. 98, точка 9/. Президентът на РБ има отношение само към придобиването на българско гражданство по натурализация. При

останалите способности-придобиване на българско гражданство по произход и месторождение, гражданство се придобива по закон. Всички молби за даване и освобождаване от българско гражданство се разглеждат в Съвета по българското гражданство към Министерството на правосъдието. По негов доклад, министърът на правосъдието прави предложение до президента за даване или освобождаване от гражданство. Българското гражданство се дава, възстановява и отнема с указ на държавния глава.

Съгласно чл.27, ал.2 от Конституцията на Република България дава убежище на чужденци, преследвани заради техните убеждения или дейности в защита на международно признати права и свободи. Компетентен да предоставя убежище в страната е президентът /чл. 98, точка 10/. Президентът има право да предоставя „териториално убежище”. То е вид правен режим, при който се поставят от държавата при определени условия някои допуснати на територията ѝ чужденци, за да бъдат защитени от преследване.

Държавният глава упражнява право на помилване на лицата, изтърпяващи наказание за лишаване от свобода /чл.98, точка 11/. За да помилва, той трябва да бъде сезиран с молба от лицето, лишено от свобода, или по предложение на администрацията на местата за изтърпяване на наказанията. Президентът може да освобождава изцяло или отчасти от изпълнението на наложено от съда наказание за извършено престъпление. Така той упражнява правото на помилване, което Конституцията му е предоставила. Помилването е акт на хуманност. То не е средство за поправяне на несправедливо наложени наказания, а отчита промени в поведението на осъдения, в неговото здравословно състояние или в семейното му положение.

Съгласно чл.98, точка 12 от Конституцията президентът има право да опрощава несъбираеми държавни вземания на граждани и юридически лица. Това са предимно вземания към държавата, държавни учреждения, държавни стопански организации и други. Той може да опрости изцяло дълга или само главницата или лихвата. Процедурата е сложна и продължителна и в нея взимат участие в предварителна фаза местните органи и Министерството на финансите.

Израз на положението на президентската институция с оглед единството на нацията е правомощието му да наименува обекти с национално значение и населени места. Това решение на Конституцията цели не само устойчивост, но и възможност за отчитане на различни интереси и традиции. При наименованията, които дава на съответните обекти и населени места президентът взема предвид политическите, историческите, географските и всички други меродавни за случая обстоятелства. При решаването на тези въпроси президентът се подпомага от консултанти и специалисти.

Съгласно чл.100, ал.1 от Конституцията президентът като държавен глава по традиция е върховен главнокомандващ на Въръжените сили на страната. Изразът „върховен главнокомандващ” дава основание да се направи извод, че може да има и друг главнокомандващ като например кадрови офицер. Но дори и при това положение президентът остава върховен главнокомандващ и в мирно време, както и при положение на война. На него е предоставено правото да назначава и освобождава висшия команден състав на Въръжените сили и да удостоява с висши военни звания по предложение на МС /чл.100, ал.2/. По този начин е ограничена зависимостта на ръководството на армията от изпълнителната власт, която по своя характер е партийно доминирана. Президентът има и още две правомощия в областта на отбраната и въръжените сили. Първото от тях е свързано с обявяването на обща или частична мобилизация по силата на чл. 100, ал.4 от Конституцията. Освен това държавният глава обявява положение на война, военно или друго извънредно положение. При такива изключителни случаи Народното събрание се свиква незабавно от държавния глава и се произнася по президентските решения.

Като държавен глава президентът има право да иска от всички държавни органи и граждани информация, свързана с отбраната и националната сигурност. Законът за отбраната и въръжените сили на РБ регламентира правомощията на президента по отбраната на страната в мирно време и при военен конфликт.

Съгласно чл.100, ал.3 от Конституцията, президентът оглавява и Консултативния съвет за национална сигурност, чийто статут се определя от Закона за Консултативния съвет. Този съвещателен орган, който приема становища и предложения до държавните институции, обсъжда най-важните въпроси, свързани с националната сигурност и отбраната на страната.

Президентът обявява положение на война при въръжено нападение, когато РБ е обект на военна агресия или при неотложна необходимост по изпълнение на международните договори. Той обявява военно или друго извънредно положение. Тези негови правомощия са под условие. Той може да ги упражни само в случаите, когато Народното събрание не заседава. В тези случаи парламентът незабавно се свиква, за да се произнесе по решението на парламента. Народното събрание може да го одобри или да го отмени, ако са налице съответни основания. То подлежи на одобрение, защото съгласно чл.84, точка 10 и 12 от Конституцията това са правомощия в прерогативите на Народното събрание.

Президентът притежава широки правомощия в сферата на отбраната и сигурността. Но той не може да упражни тези правомощия за създаване на ситуация, при която да се установи военна диктатура или авторитарен режим. Конституцията установява съответни защитни механизми срещу злоупотреба от страна на президента с предоставените му

правомоция. Това са задължителните, незабавни санкции от парламента на тези президентски решения.

Президентът притежава съществени правомоция във връзка със законодателната дейност. Съгласно чл.101 от Конституцията му дава възможност мотивирано да върне гласуван вече закон за ново обсъждане от Народното събрание, като упражни тъй нар. отлагателно вето. Това той може да извърши в срок не по-късно от 15 дни след приемането на закона от Народното събрание. Ново обсъждане на закона не може да му бъде отказано. Отлагателното вето може да се отнася за целия закон, до отделни негови части или текстове на закона. Ветото е опит да се внесат корекции в законите е своеобразно възпиращо въздействие върху законодателната власт, при условие, че са налице противоречиви становища и гледни точки на отделни партии и сред обществото. След повторното приемане на закона от Народното събрание президентът е длъжен в седем дневен срок да го обнародва в „Държавен вестник“. Президентът няма право на законодателна инициатива.

Практически въпрос от проблематиката на разделението на властите е правомотието на президента на обнародва законите. Със свой указ той публикува приетите от Народното събрание закони в "Държавен вестник". Три дни след обнародването законите /"vocatio legis"/ влизат в сила и са задължителни за спазване и изпълнение от държавните органи и от гражданите. Публикуването на законите в "Държавен вестник" трябва да стане в срок от 15 дни след тяхното приемане от парламента.

Президентът на практика управлява страната в периода от евентуалното разпускане на Народното събрание до произвеждането на предсрочни парламентарни избори. В този случай той назначава служебно правителство, което носи политическа отговорност пред него.

Президентът може да възлага на Вицепрезидента правомотията си, като назначаване и освобождаване от длъжност на други държавни служители; даване и възстановяване на българско гражданство, освобождаване или лишаване от него; представяне на убежище и упражняване правото на помилване.

VI. Актове

Държавният глава може да издава политически и юридически актове. С политическите си актове той участва във формата на държавно управление, което е конституционално уредено. Политическите актове на президента са свързани основно с

неговите основни функции- комуникативна, символична, представителна и интегративна. Същевременно юридическите актове са правен израз и начин за осъществяване на президентските правомощия, касаещи неговата представителна, арбитражна, конститутивна и резервна функция, както и функцията по участие в определянето на държавната политика.

Съгласно чл.102 от Конституцията на РБ президентът издава укази, отправя обръщения и послания, които са негово еднолично и едностранно волеизявление.

Указите на президента подлежат на приподписване от министър-председателя или от съответния министър, в зависимост от неговия характер. Президентът издава укази, но не носи отговорност за тях. Приподписването е не само акт на поемане на отговорност, но и израз на определена обвързаност и зависимост на президента от висшата изпълнителна власт. Конституцията постановява, че някои укази не се приподписват и това са тези укази, които се определят като организационно-политически, към които изпълнителната власт няма пряко отношение. Не подлежат на приподписване указите за назначаване на служебното правителство. Не се приподписват и указите, с които се възлага проучвателен мандат на съответната парламентарна група да се състави правителство и указите за разпускане на Народното събрание. С указ, неподлежащ на приподписване, президентът връща приети закони за ново обсъждане от Народното събрание. Указите за насрочване на избори и национални референдуми, както и указите за обнародване на законите също не се приподписват. Не се приподписват указите, с които се определя организацията и реда на дейност на службите към президентството и се назначава неговият ръководен персонал. Указите за назначаване на председатели на Върховния касационен съд и Върховния административен съд не се приподписват от министъра на правосъдието, тъй като изпълнителната власт няма отношение към назначаването на висшите магистрати в съдебната власт.

Всички актове на президента подлежат на контрол за конституционност от Конституционния съд. Контрол върху някои от указите може да упражнява и Народното събрание. Например при обявяване на война, военно или друго извънредно положение Народното събрание се произнася и то може да го одобри или анулира.

Указите като ненормативни актове влизат в сила от деня на издаването им, ако се приподписват от този момент.

Обръщенията и посланията имат аналогичен характер с неюридическите актове на Народното събрание. Това са политически актове, с които президентът взема отношение и изразява позиция по важни въпроси от външната или вътрешна политика или отправя призови към нацията, или парламента. С послания президентът може да отправи

предложения до Народното събрание или да привлече вниманието му по конкретни въпроси от държавната политика.

Президентът на Република България е висш централен орган и неговата власт се разпростира върху цялата територия на страната. Ако той се намира в чужбина не би могъл да издава актове в изпълнение на своите правомощия. Ако се наложи да бъде издаден такъв акт държавният глава трябва да се завърне в България. Може да се приеме, че в институционалната структура на президентството могат да се открият конкретни звена. На първо място и най-високо в йерархическо отношение стои канцеларията на президента, ръководена от директор. В структурата на канцеларията съществуват два кабинета: личен кабинет на президента, с началник, секретар и сътрудници (както и говорителя на президента); военен кабинет с началници и съветници. Определено структурно звено в канцеларията е пресцентърът с информационно-аналитични функции. Президентът на Републиката се подпомага и от съветници-началник група, екип по национална сигурност, по външна политика, юридически групи, съветници по въпросите за науката и културата, по национално-етническите въпроси, по вътрешната политика. Към канцеларията съществува и приемна на Президента. Всички съветници са пряко свързани с държавния глава, който ги ръководи и им възлага съответни задачи. Канцеларията се обслужва от деловодство, счетоводство и домакинство. Към Президента в негово пряко подчинение са и Националните разузнавателни служби (НРС) и Национална служба охрана (НСО). Съществува и служба протокол. В структурата на президентството е и Кабинетът на Вицепрезидента. Той се възглавява от началник и се обслужва от група съветници и сътрудници. Президентът в крайна сметка се очертава като важна политическа фигура, представител на нацията и гарант за запазването на единството на народа в Републиката. С оглед на това Конституцията го овластява с правомощия, които му позволяват да изпълнява предназначението си на държавен глава. Макар политическия режим в България да е определен като парламентарно управление Президентът на Републиката е една от централните фигури в системата на държавните институции. В предвид политическото състояние на страната остро противопоставяне и антагонизъм между определени структури в обществото необходимостта от една институция, каквато може да бъде държавния глава, в ролята му на уравнилещ и стабилизиращ фактор е безспорно необходимо. В същото време, за да се постигнат положителни резултати от дейността му до голяма степен е и важна неговата личност, защото всеки президент оставя свой личен белег върху институцията.

VII. Отговорност на президента

Чл.103 от Конституцията прогласява неотговорността на президента за действия, извършени при изпълнение на неговите функции, и за издадените от него актове. Президентът не може да бъде задържан и срещу него не може да бъде возбуждено наказателно преследване, той се ползва с имунитет. Изключение се допуска при държавна измяна и нарушение на Конституцията.

VIII. Прекратяване на пълномощията на президента

Мандатът на президента се прекратява по два начина-с изтичане на петгодишния мандат, за който е избран и предсрочно.

Предсрочното прекратяване е прокламирано в новелата на чл. 97 от Конституцията, а именно: при подаване на оставка пред Конституционния съд, при трайна невъзможност да изпълнява правомощията си поради заболяване, при условията на чл.103 от Конституцията, при смърт на президента.

При подаване на оставка и при трайна невъзможност да изпълнява правомощията си се произнася Конституционният съд. Те се прекратяват от деня на решението на Конституционния съд. Съдът не се произнася по мотивите на оставката, а само установява наличието на подадена оставка и обявява предсрочното прекратяване на пълномощията. При тежко заболяване на основание на представени медицински документи, Конституционният съд обявява прекратяване на пълномощията на президента.

Според чл. 149, ал. 1, т. 8 на Конституцията, Конституционният съд се произнася по обвинения, повдигнати от Народното събрание срещу президента. Мотивирано обвинение срещу президента за държавна измяна или нарушение на Конституцията се повдига пред Народното събрание по предложение на $\frac{1}{4}$ от всички народни представители (60 души). Ако Народното събрание прецени, че са налице достатъчно данни, потвърждаващи обвинението, то приема решение с квалифицирано мнозинство от $\frac{2}{3}$ от всички народни представители. Всъщност обвинението може да бъде повдигнато срещу президента или срещу вицепрезидента, както и срещу двамата едновременно. В случая, се има предвид обвинения в държавна измяна или в нарушение на Конституцията по чл. 103, ал. 1 от Конституцията, което води до политическа отговорност. Решението на Народното събрание, с което се повдига обвинение срещу президента и се иска импийчмънт, се изпраща в Конституционния съд заедно с мотивите, писмените доказателства и протоколите от пленарните заседания. Председателят на съда образува производство, определя трима съдии-докладчици, датата за разглеждане на делото и уведомява обвинения. Това производство се води при спазването на някои особени правила. Преписи от решенията, писмените доказателства и протоколите се изпращат на обвинения, който в

15-дневен срок може да представи или поиска събиране и на други доказателства в подкрепа на защитата си. В това производство са допустими, за разлика от обикновените случаи, всички видове доказателства. Обвиненият има право да участва в производството с правна защита. Съдът уведомява председателя на Народното събрание за датата на заседанието. В производството участва и определен от Народното събрание народен представител, който поддържа обвинението. Конституционният съд разглежда делото в състав най-малко 3/4 от всички членове. Обвиненият има право на лични обяснения пред съда. Съдът постановява решението си с тайно гласуване. С решението си той прекратява или отказва да прекрати пълномощията на обвинения, в зависимост от доказателствата. Решението се съобщава веднага на обвинения, на Председателя на Народното събрание и на Председателя на Министерски съвет. Когато пълномощията на Президента бъдат прекратени за държавна измяна, делото се изпраща на главния прокурор, за да се провери дали не е налице криминален елемент, в какъвто случай ще бъде възбудено и наказателно преследване.

IX. Ограничени ли са правомощията на президента

Пред погледа ни се очертава една широка гама от президентски правомощия. И е редно да се постави въпроса, какви правомощия не притежава президентът?

Президентът не притежава правото на законодателна инициатива. Неведнъж от различни страни се чуват искания за разширяване на правото на президента на законодателна инициатива.

Президентът не бива да има право на законодателна инициатива. Това право не е необходимо нито на държавата ни, нито на самия него. Законодателна инициатива притежават както Министерски съвет, така и всеки народен представител. Ако намери, че е необходима законодателна инициатива по някои съществени въпроси на обществените отношения, президентът би могъл да предизвика упражняването ѝ. Едно негово обръщение към Народното събрание, в което да се посочи и защити необходимостта от определена законодателна инициатива, няма да обвърже юридически никого, но политически посланието му не може да не постигне търсения ефект.

Президентът не притежава и правомощие да издава нормативни актове. И правилно е той да няма такова правомощие. В съответствие с принципите на правовата държава, издаващо първични правни норми, трябва да е единствено Народното събрание. Единствените пък органи, издаващи вторични правни норми, т.е. норми в изпълнение на първичните норми, трябва да са централните органи на изпълнителната власт -

Министерският съвет и министрите. В духа на парламентарната република обаче, правомощията на президента не са недостатъчни.

Не бива да се забравя, че стойността на предоставените на президента правомощия се проявява в единството с характера на самия президент. При един слаб като личност президент, ”силните” правомощия ще бъдат по-скоро “слаби”. Каквито и правомощия да се предоставят на една неавторитетна личност, те все ще са недостатъчни. Обратното. При един президент, притежаващ воля и характер, ”слабите” правомощия ще се изпълнят с истинска мощ. Следователно личността на президента неизбежно преминава в предоставените му правомощия, за да им придаде собствените си качества. С други думи, силата на президентските правомощия е не толкова в самите тях, колкото в морално-политическия и волеви характер на онзи, който ги осъществява.

Президентът е винаги президент когато се намира в официална позиция, и когато е в по-интимна обстановка. Всяко негово движение, изказване по телевизия, радио и медии, всяко негово изявление, дори когато не се прави непосредствено и пряко, а от негово име, го представят единствено и само като президент. Поради това правилно се отбелязва, че всеки кандидат за президент може да бъде издигнат от някоя политическа организация или партия, но веднъж вече избран, той е длъжен да отстоява и изразява държавните интереси.

Х. Заключение

Съществуват два статуса на президентската институция – т.нар. „силен” и „слаб” президент. Критерий за силния и слабия държавен глава е кръгът и характерът на неговите правомощия и реалната му роля в осъществяването на публичната власт. Българският президент заема особено място в системата на публичната власт и не може да бъде отнесен нито към „силния”, нито към „слабия” президент.

Като се има предвид юридическите и фактическите възможности на държавния глава, неговата действителна роля и място в държавната йерархия и обществения живот, би могло да се заключи, че наред със законодателната, изпълнителната и съдебната власт се обособява и още една-президентската. Тя е по-особена и се различава от трите класически власти главно по това, че не се изявява само в една социална сфера на обществения живот. Президентската власт прониква в областта на законодателната дейност, на изпълнителната власт и в областта на съдоустройството, без да изземва правомощия на съответните титуляри, като или си сътрудничи с тях, или упражнява функции, специално предоставени на Президента на Републиката от Конституцията.

Българският президент не е субект на изпълнителната власт и не е натоварен с отговорност за непосредствено държавно управление. Той обаче има потенциална възможност за политически арбитраж чрез активизиране и използване на иначе пасивната по своята природа властническа компетентност в отношенията си с изпълнителната власт, олицетворявана от правителството.

Във всяка държава дори когато държавният глава „царува”, но не управлява”, се чувства необходимостта от тази институция. Тя може в редица случаи да бъде „последната инстанция”, да респектира и уравнивесеява.

Президентската институция и нейната роля в механизма на разделение на властите са ключът към разбирането на модела за държавно управление, установен в Република България с Конституцията от 1991г. Президентът на републиката е един от основните елементи на конституционната форма на държавно управление, който винаги ще стои във фокуса на вниманието на политици и учени.

При учредяването на съвременната Конституция, създателите ѝ са имали стремежа да установят трайни демократични конституционни институции, които чрез действията си да утвърдят една нова по своята същност и организация държава, да гарантират необратимостта на демократичния процес и невъзможността той да бъде нарушаван. С тази цел са установени основните конституционни институции - Народно събрание, президент, вицепрезидент, Министерски съвет, Конституционен съд и органите на съдебната власт. Тяхното особено място в държавната йерархия е посочено и в тълкувателно решение № 14 от 1995 г. по к. д. № 23 от 1995 г. на Конституционния съд (ДВ, бр. 85 от 1995 г.), което прогласява ненакърнимостта на материалните предпоставки за осъществяване на дейността им. Структурата, тяхното място в държавната йерархия, начина на формиране, основните правомощия и баланса между тях, определени от Великото Народно събрание, са гаранция за развитието на демократичния процес при осъществяване принципите за народния суверенитет (чл. 1, ал. 2 от Конституцията), политическия плурализъм (чл. 11, ал. 1 и 2 от Конституцията), разделениято на властите (чл. 8 от Конституцията), правовата държава (чл. 4 от Конституцията) и независимостта на съдебната власт (чл. 117, ал. 2 от Конституцията).

БИБЛИОГРАФИЯ

1. *Стойчев, Ст.* Конституционно право, 2002 г.
2. Конституция на Република България, 2009 г.
3. *Танчев, Е., Белов, М.* Сравнително конституционно право, 2009 г.
4. *Спасов, С.* Президентът на републиката, 1992 г.
5. *Киров, П.* Президентът в българския конституционен модел. 2004 г.

6. *Бешкова, И.* Правомощията на българския президент. 1997г.

7. Д-р Желев, Ж. открито писмо до НКС на СДС, в. Демокрация от 28.11.1991г.